

Venäläinen ortodoksisuus ja venäjänkieliset ortodoksit Suomessa pysyvinä ja muutoksessa

Maija Penttilä

Suomen itsenäistymisen jälkeen suomalainen ortodoksinen kirkko otti etäisyyttä venäläiseen ortodoksisuuteen, jolloin osa Suomeen jääneistä venäläisistä perusti vanhaa ajanlaskua noudattavia Moskovan patriarkaatin alaisuuteen kuuluvia paikallisseurakuntia. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen seurakunnissa alkoi uudenlainen muutoksen aika venäjänkielisten Suomeen suuntautuvan muuttoaallon seurauksena. Artikkelissa analysoidaan venäjänkielisten seurakuntien syntyä ja ortodoksisen kirkon ylijajaisia ja paikallisia merkityksiä tämän päivän venäjänkielisille Suomessa. Tässä artikkelissa ortodoksista kirkkoa tarkastellaan uskonnollisen elämän mesotasolla, paikallisseurakunnissa sekä mikrotasolla, yksilön uskonnollisessa elämässä, ilmiönä, jollaisena se venäjänkielisten ortodoksien keskuudessa näyttäytyy. Artikkelin aineisto koostuu 35 haastattelusta vuosina 2020 ja 2023, osallistuvasta havainnoinnista, aiemmasta tutkimuksesta sekä Moskovan patriarkaatin alaisten seurakuntien omasta historiankerronnasta ja tämän päivän viestinnästä. Artikkelin osoittaa, miten venäläinen ortodoksisuus on sekä historiallisesti että maantieteellisesti Suomelle läheistä, mutta eri vaiheissa vierautta herättävää. Venäjän ortodoksisen kirkon seurakuntien ja venäjänkielisten yksilöiden narratiivit neuvottelevat asemaansa maiden ja kirkolliseen kuriin liittyvien diskurssien ja ratkaisujen välissä. Venäjänkieliset seurakunnat ja ihmiset elävät ylijajaisessa uskonnollisessa tilassa, jossa paikallisuuden ja ylijajaisuuden kokemukset kietoutuvat toisiinsa. Poliittisten toimijoiden ja uskonnollisten instituutioiden ratkaisut, kuten suomalaisen kirkon kieli- ja ajanlaskumuutokset Suomen itsenäistyttyä, Venäjän ortodoksisen kirkon ehtoollisyhteyden katkaiseminen Konstantinopolin patriarkaatin paikalliskirkkojen kanssa ja useat sodat ovat osa Suomen venäjänkielisen ortodoksisuuden historiaa ja tätä päivää. Tämä toisaalta haastaa seurakuntien elämää ja yksilöiden uskonnon harjoitusta ja toisaalta luo narratiivia ortodoksisuuden liturgisesta ja epäpoliittisesta luonteesta.

Johdanto

Venäläisellä ortodoksisuudella on Suomessa pitkä historia. Vuonna 1892, jolloin Suomi oli Venäjän autonominen suurruhtinaskunta, Moskovan patriarkaatin alaisuuteen perustettiin Viipurin hiippakunta. Sen papisto oli pääasiassa venäjänkielistä ja jumalanpalvelukset toimitettiin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta kirkkoslaaviksi (Metso 2021). Tuolloin suurin osa venäläisistä Suomessa oli tsaarin armeijan sotilaita perheineen, joita juuri vuoden 1917 lokakuun vallankumouksen alla oli maassa noin 125 000 henkilöä. Muita isoja ryhmiä venäläisiä olivat kauppiaat, yrittäjät ja taiteilijat sekä kesäasukkaat kaakkoisella Kannaksella, muun muassa Terijoella (Baschmakoff & Leinonen 2001, 25; Loima 2001; Piironen 2002; Koukkunen & Kasanko 1977). Kun Suomi itsenäistyi, venäläisten taloudellinen ja sosiaalinen tilanne muuttui ja

vaikeutui: heitä kohtaan saatettiin asennoitua vastustavasti ja he menettivät toimeentuloaan. Osa sotilaista joko lähetettiin Neuvostoliittoon tai he lähtivät itse, mutta iso osa heistä myös jäi Suomeen. Venäläisten emigranttien aaltoa kasvatti myös vallankumous Venäjällä, joka toi pakolaisia Suomeen (Bashmakoff & Leinonen 2001; Koukkunen & Kasanko 1977, 16–17).

Seuraava iso venäjänkielisten muuttoaalto Suomeen alkoi, kun Neuvostoliitossa alkoivat muutokset 1980-luvun toisella puoliskolla ja maa kaatui 1990-luvulla. Tuolloin aluksi muuttajista suurimman ryhmän muodostivat inkerinsuomalaiset paluumuuttajat, mutta paluumuuton loppua 2010-luvulla työ, opiskelu ja perhesyyt nousivat keskeisimmiksi venäjänkielisten muuttosyiksi Suomeen. Korkeampi elintaso ja paremmat koulutusnäkyvät olivat keskeisiä syitä muuttopäätöksen takana myös etnisistä syistä muuttaneilla (Varjonen, Zamiatin & Rinas 2018; Mähönen & Yijälä 2016). Viime vuosina poliittiset tekijät ja kansainvälisen suojelun tarve ovat lisääntyneet oleskelulupahakemuksissa, joissa pohjoiskaukasialaiset hakijat, poliittiset aktivistit ja Jehovan todistajat ovat olleet merkittäviä hakijaprofiileja (Migri 2022).

Vuoden 2022 lopussa Suomessa asui 93 535 äidinkieleltään venäjänkielistä henkilöä (Tilastokeskus 2023). He ovat kolmanneksi suurin kieliryhmä Suomessa suomen- ja ruotsinkielisten jälkeen. Lisäksi vuoden 2022 aikana Suomeen muutti yli 40 000 ukrainalaista pakolaista, joista monen äidinkieli oli venäjä, sillä Venäjän sotatoimet ovat eniten tuhonneet Ukrainan sitä osaa, jossa on perinteisesti asunut venäjänkielisiä. Osa heistä on jo lähtenyt Suomesta, mutta noin kolmannes Ukrainasta Suomeen paenneista on sanonut jäävänsä Suomeen toistaiseksi ja he voivat jo saada pysyvän kotikunnan Suomesta (Suomen venäjänkieliset 2022). Venäjältä vuoden 2022 jälkeen tulleet henkilöt, jotka ovat hakeneet Suomesta tilapäistä suojelua, ovat useimmiten olleet Ukrainasta paenneiden perheenjäseniä (Migri 2022).

Tämän päivän venäjänkieliset Suomessa ovat heterogeeninen ryhmä, jotka ovat muuttaneet eri aikoina ja monista maista; he myös edustavat useita kansallisuuksia. Väestötietokannassa äidinkieleltään venäjänkielisistä suurin osa on syntynyt Neuvostoliitossa (yli 46 000), jonka jälkeen heistä eniten on syntynyt Venäjällä (noin 15 000), Suomessa (noin 12 000) ja Virossa (noin 8 400) (Tilastokeskus 2022). Tutkimusten mukaan toisin kuin monet muut maahanmuuttajaryhmät venäjänkieliset eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, sillä usein heitä yhdistää vain sama äidinkieli (Kopnina 2005; Davydova-Minguet 2021). He eroavat toisistaan niin muuttosyiden perusteella kuin sosiaalisesti ja kotoutumistavoissaan; he eivät koe olevansa yhteisö, vaan he muodostavat useita erilaisia alayhteisöjä (Kopnina 2005; Penttilä 2022). Venäjän hyökättyä Ukrainaan Suomen venäjänkielisen väestön yhteenkuuluvuutta haastavat jännitteet ovat yhä kasvaneet.

Aiempi tutkimus on osoittanut tämän päivän venäjänkielisten elävän usein ylirajaisessa tilassa (esim. Davydova-Minguet ja Pöllänen 2021) ja myös heidän ortodoksisuuden elämisensä on monipaikkaista, joka ylittää valtioiden rajat (Tiaynen-Qadir 2017). Tähän arjen ylirajaisuuteen on tullut uhan ja haavoittuvuuden tunnetta viime vuosina. Davydova-Minguet & Pöllänen (2021) kutsuvat Venäjän Krimin valtauksen jälkeistä aikaa ylirajaisen arjen jälleenrajallistamisen ja sekuritisaation ajaksi. Myös ortodoksisessa elämässä voidaan puhua jälleenrajallistamisesta, kun vuodesta 2018 alkaen Moskovan ja Konstantinopolin patriarkaattien välillä ei ole ollut ehtoollisyhteyttä. Tämä vaikuttaa instituution tasolla Suomen venäjänkielisten monipaikkaiseen ortodoksisuuteen.

Venäläisestä ortodoksisuudesta Suomessa on hämmästyttävän vähän tutkimusta. Suomen ortodoksisen kirkon itsenäistymisvaihetta Venäjän kirkosta on tutkittu melko paljon (Nokelainen

2010; Ševtšenko 2017; Loima 2001) ja moni näistä tutkimuksista mainitsee suomalaistamisajanjakson vaikutukset venäläisille ortodokseille, mutta niiden pääkiinnostus on Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon synnyssä ja alkuvaiheissa. Suomeen itsenäistymisen jälkeen jääneiden ja paenneiden venäläisten (ks. Bachmakoff & Leinonen 2001; Hirvonen 2017) sekä Suomeen Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen muuttaneiden ortodoksien uskonnollisen elämän kehityksestä (Tiaynen-Qadir 2017; Penttilä 2021) on varsin vähän tutkimusta.

Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen

Tämä artikkeli analysoi Suomessa asuvien venäjänkielisten ortodoksien kirkollisen elämän syntyä ja kehittymistä paikallisena ja ylijarajaisena ilmiönä. Artikkelin asettaa venäläisen ortodoksisuuden historian kerronnan sekä tämän päivän merkitykset paitsi suomalaisen yhteiskunnan myös Suomen ja Venäjän välisen ylijarajaisen arjen sekä Venäjän Krimin valtauksen ja Venäjän Ukrainaa vastaan käymän sodan jälkeiseen jälleenrajallistamisen kontekstiin (Davydova-Minguet & Pöllänen 2021). Artikkelin tehtävä on luoda yleiskuva Venäjän ortodoksisen kirkon paikallisseurakuntien synnystä ja merkityksestä sekä venäläisen ortodoksisuuden aseman neuvotteluista maiden ja diskurssien välissä. Se vastaa tehtäväänsä kahden tutkimuskysymyksen avulla: (1) Miten venäläinen ortodoksisuus organisoitui ja kehittyi Suomessa sekä (2) Miten venäjänkieliset ortodoksiset seurakunnat ja ihmiset asemoivat ortodoksisuuden merkitystä paikallisesti ja ylijarajaisesti jälleenrajallistamisen aikana?

Venäjän ortodoksinen kirkko on sateenvarjokäsite, joka näyttyy makro-, meso- ja mikrotaasoilla hyvin erilaisena. Tässä artikkelissa Venäjän ortodoksista kirkkoa tarkastellaan uskonnollisen elämän meso-tasolla, paikallisseurakunnissa, sekä mikrotaasolla, yksilön uskonnollisessa elämässä. Ensimmäinen tutkimuskysymys analysoi aihetta paikallisseurakunnissa Suomen itsenäistymisen jälkeisestä ajasta alkaen tähän päivään asti. Jälkimmäistä tutkimuskysymystä tarkastellaan paikallisseurakuntien lisäksi yksilön tasolla Suomen venäjänkielisten ortodoksien uskonnollisen elämän yhteydessä.

Artikkelin metodinen lähestymistapa on etnografinen, joka tarkoittaa tutkijan osallistumista, havaintoja ja samastumista toisen elämämaailman ymmärtämiseen (esim. Davies 2008). Samalla se on teorian ohjaamaa osallistumista maailmaan (Herzfeld 2001). Aineistonanalyysi tässä artikkelissa perustuu etnografiselle tutkimukselle tyypilliseen tiheään kontekstointiin ja aineistojen ristiin lukemiseen: erilaisia aineistoja: aiempaa tutkimusta, kenttäpäiväkirjoja, haastatteluja, sosiaalista mediaa ja arkistoaineistoja analysoidaan rinnakkain ja verraten; aineisto asetetaan historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin (Huttunen 2011, 42–44; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 10). Ensimmäisen tutkimuskysymyksen aineisto koostuu aiemmasta tutkimuksesta, kirkkojen omasta historiankerronnasta ja tämän päivän viestinnästä. Artikkelin loppuosan ja toisen tutkimuskysymyksen analyysi käyttää aineistonaan kirkkojen viestintää ja erityisesti vuosina 2020 ja 2023 kerättyjä Suomen venäjänkielisten haastatteluja (N=35).

Haastatteluista 14 on tehty vuonna 2020. Tämän jälkeen aineistonkeruussa oli taukoa koronaepidemian vuoksi. Venäjän hyökkäyssodan alettua tutkimus vaati uudenlaista eettistä pohdintaa, jotta tutkimuksesta ei koidu tutkittaville haittaa. Kevättalvella 2023 aineistonkeruu jatkui täsmennetyin tutkimuseettisin periaattein, muun muassa haastateltavien suostuessa haastattelun nauhoittamiseen (kaikki suostuivat), lupasin heille, että vain minä tutkijana kuuntelen ja litteroin ne. Haastateltavien pseudonymisointi on tehty huolella. Haastateltaville oli selvää

tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja mahdollisuus keskeyttää se ilman syytä missä vain vaiheessa sekä se, että he voivat itse valita, mistä he haluavat puhua ja mistä eivät. Tutkimus koskettaa uskonnollisuutta ja uskonnon ylijärjaisuutta eikä siihen osallistuvan tarvitse avata muita yhteiskunnallisia mielipiteitään. Vuonna 2023 haastatteluun osallistui 21 venäjää äidinkielenään puhuvaa henkilöä. Haastateltavat asuivat Etelä-Suomessa: Uudellamaalla, Kymenlaaksossa ja Pirkanmaalla. Näistä yhteensä 35 haastattelusta 21 kertoi olevansa ortodoksi, joista noin kolmannes oli Suomen ortodoksisen kirkon ja noin kolmannes Venäjän ortodoksisen kirkon jäseniä sekä kolmannes ortodokseja ilman jäsenyyttä. Etnografisen analyysin periaatteita noudattaen analyysin tulokset ovat sekä kulttuurin kuvaamista että reflektiivisen tulkin-taprosessin kautta syntyvää käsitelyä (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 8), jolloin Suomen ja Venäjän välisen ylijärjaisuuden ja jälleenrajallistamisen sekä paikallisuuden käsitteet muodostivat väljät analyysin teemat.

Artikkelissa tiedostetaan, että myös Suomen ortodoksisessa kirkossa on venäjänkielistä historiaa mesotasolla (esim. Hirvonen 2017), joka pääosin rajautuu tästä artikkelista pois, mutta sen sijaan analysoitavat venäjänkielisten haastattelut koskevat ortodoksista kirkkoa kokonaisuutena ja sitä analysoidaan niin kuin se yksilön ajattelussa esiintyy riippumatta institutionaalista kirkosta tai sen kuulumisesta tiettyyn ortodoksisen patriarkaattiin.

Paikallisten ortodoksisten Pokrovan ja Pyhän Nikolauksen seurakuntien muotoutuminen Suomessa

Suomen itsenäistymisen jälkeen ortodoksisuus paini monien muutosten ja paineiden alla. Suomessa autonomian aikana rakennettua ortodoksista perinnettä tuhottiin venäläisvaikutteisena, ja myös ortodoksisen kirkon sisäisessä elämässä monet halusivat etäisyyttä venäläisyyteen. Samalla Neuvostoliiton ateistisen ideologian nousu heijasteli myös suomalaisen ortodoksisuuteen. Venäjän kirkko pyristeli Neuvostoliiton ateistisen bolševikkihallinnon alla, jolloin patriarkka Tiihon myönsi Suomen kirkolle autonomisen aseman (esim. Baschmakoff & Leinonen 2001, 36; Ševtšenko 2017; Piironen 2002). Ristiriitaisen tilanteen vuoksi Suomen ortodoksien neuvottelut alkoivat kuitenkin nopeasti suuntautua kohti Konstantinopolin patriarkaattia, joka takasi Suomen ortodoksille kirkolla autonomian vuonna 1923. Suomalaisuuden kannattajat ottivat käyttöön gregoriaanisen kalenterin, ja vaatimukset suomen kielen käyttöön liturgisena kielenä kasvoivat. Nämä uuden suomalaisen ortodoksisen kirkon perustamiseen liittyvät tapahtumat olivat poliittisesti motivoituneita (Loima 2004, 162–163; Nokelainen 2010).

Osa Suomen ortodoksipapeista oli kuitenkin venäläisiä, jolloin kalenteri- ja kielikysymykset aiheuttivat erimielisyyttä (esim. Loima 2001; Ševtšenko 2012). Suomeen jäi myös luostareita, joissa asui venäläisiä munkkeja ja nunnia. Kalenterimuutos rikkoi heidän mukaansa ikiaikaista ortodoksista traditiota (esim. Ševtšenko 2017; Bashmakoff & Leinonen 2001). Vanhaan traditioon nojaavia pappeja suistiin isänmaanvastaisina ja ”rettelöitsijöinä” ja heitä rangaistiin sekä asetettiin toimituskieltoon (Loima 2001). Muun muassa vuonna 1926 Valamon, Konevitsan ja Lintulan johtokuntien lisäksi 12 seurakunnan esimiestä ja pappia oli syytetyn penkillä juliaanisen kalenterin mukaan pääsiäisen juhlimisesta (Loima 2001, 227). Luostarilaitoksen asema oli epävarma itsenäisessä Suomessa ja jotkut pitivät sitä jopa suomalaisuuteen sopimattomana (Kahla 2016; Hirvonen 2017). Osa venäläisistä papeista onnistui tasapainoilemaan Suomen uudessa ortodoksisessa kirkossa saavuttaen ”siedetyn emigrantin aseman”, mutta Loiman (2001,

281) mukaan usein venäläinen toiseus taltutettiin ”tulipaloin, surmatöin, puhdistuksin, muukalaishallintoasetuksin, karkotuksin, erottamisin, takavarikoin ja pakkoliitoksin”.

Suomen itsenäistymistä seuranneiden ortodoksisuuden muutosten jälkeen osa Suomeen jääneistä venäläisistä jäi uuteen Konstantinopolin patriarkaattiin kuuluvaan ortodoksiseen kirkkoon, jossa luostarien lisäksi monet kaupunkiseurakunnat säilyivät venäjänkielisinä ja niissä toimitettiin slaavinkielisiä jumalanpalveluksia vielä pitkälle yli toisen maailmansodan. Myös Valamon luostarin palvelusten kielenä säilyi kirkkoslaavi aina 1970-luvun lopulle saakka (Hirvonen 2017).

Suomeen myös syntyi kaksi, nykyäänkin Helsingissä toimivaa, juliaanista ajanlaskua noudattavaa venäjänkielistä seurakuntaa: Ortodoksinen Pokrovan seurakunta ja Pyhän Nikolauksen ortodoksinen seurakunta. Terijoelta Viipuriin karkotettu isä Grigori Svetlovskij oli keskeinen hahmo näiden seurakuntien syntyvaiheessa. Hän oli ensimmäinen pappi Jumalanäidin suojeluksen muistolle (Pokrova) pyhitetyssä seurakunnassa, joka rekisteröitiin 23.12.1926 virallisella nimellä: Yksityinen kreikkalais-katolinen kirkollinen yhdyskunta Viipurissa (Bashmakoff & Leinonen 2001, 170; Loima 2001; 230-231). Tämä nimi seurakunnalla oli vuoteen 2004 asti (Uskonnot Suomessa). Seurakunta siirtyi talvisodan jälkeen vuonna 1939 Viipurista Kangasniemelle ja vuonna 1940 Helsinkiin Meilahteen ja myöhemmin Munkkiniemeen, jossa seurakunnan nykyinen Jumalanäidin suojeluksen (Pokrova) kirkko siunattiin käyttöön vuonna 1953 (Bashmakoff & Leinonen 2001, 171; Kratie biografia).

Hieman Pokrovan seurakunnan syntymisen jälkeen myös Helsingissä perustettiin Viipurin yhdyskunnan sisaryhteisö, viralliselta nimeltään Yksityisen kreikkalais-katolisen kirkollisen yhdyskunnan Viipurissa sisarseurakunta Helsingissä. Helsingin aktiivit toimittivat Grigori Svetlovskijlle tämän Pyhän Nikolauksen muistolle perustetun yhdyskunnan perustamisasiakirjan ja heille alettiin etsiä pappia. Tehtävään asettui vuonna 1927 kronstadtilainen pakolainen Nikolai Schukin, joka oli toiminut armeijassa insinöörinä ja vuonna 1920 vihitty papiksi ortodoksisesta kirkosta vainoavassa Moskovassa. Seurakunnan oman historian mukaan hän suostui tähän, ”kun näki yhteisössä hurskaita uskovaisia”, ja alkoi pitää säännöllisesti juliaanisen kalenterin mukaisia jumalanpalveluksia Helsingissä. Isä Nikolaita kuvataan vetovoimaiseksi papiksi, joka ”tulisella saarnallaan kutsui venäläisiä ihmisiä temppeliin, motivoi syntien katumukseen, innoitti, lohdutti ja rukoili puolesta”. Hänellä oli lisäksi hyvä organisaatiokyky, jonka ansiosta pienestä aktiivien joukosta kasvoi kokonainen seurakunta kivistä kirkkoineen (Nikolauksen historia; ks. myös Bashmakoff & Leinonen 2001).

Aluksi Pyhän Nikolauksen seurakunta kokoontui perustajajäsenten Vasiljevien asunnolla ja omisti vain Pyhän Nikolauksen ikonin. Kirkkoneuvoston pöytäkirjat kuvaavat yhteisön kehittymistä ja muun muassa hankittuja kirkollisia esineitä ja tarvikkeita, kuten kynttilänjalka, astia pyhää vettä varten, vihmin, prosforalautanen ja hienorakeinen sieni (Nikolauksen historia). Seurakunta toimi myös kymmenen vuoden ajan Kolmannella linjalla, kunnes vuonna 1938 aloitettiin nykyisen kirkkorakennuksen rakennustyöt Helsingin Hietaniemessä (Bashmakoff & Leinonen 2001, 170–171). Seurakunta oli 1970-luvulle asti hallinnollisesti Viipurin Pokrovan seurakunnan osa, mutta tuolloin seurakunnan nimi ja järjestysäännöt muutettiin. Yhteisön virallinen nimi on nyt Helsingin Pyhän Nikolauksen ortodoksinen seurakunta (Nikolauksen historia).

Pokrovan ja Pyhän Nikolauksen seurakuntien järjestäytyttyä virallisesti ne asettautuivat kanoonisesti Pariisissa toimivan Länsi-Euroopan eksarkaattia johtaneen metropoliitta Jevlogin alaisuuteen. Grigori Svetlovskij ja Nikolai Schukin oli poistettu Suomen kirkon pappien luettelosta ja asetettu toimituskieltoon. Tunnustamalla Jevlogin hengelliseksi johtajakseen seurakunnat osoittivat kanonista kuuliaisuutta Moskovan patriarkaatile. Suomen ortodoksinen kirkko ilmoitti opetusministeriölle vastustavansa yksityisen ”pakolaispiispan alaisuudessa” olevan viipurilaisseurakunnan asettautumista maahan (Loima 2001, 234). Tilanne kuitenkin muuttui sikäli, että vuonna 1931 Jevlogi hiippakuntineen siirtyi Konstantinopolin alaisuuteen, koska Jevlogi ekskommunikoitiin neuvostovastaisten mielipiteidensä vuoksi. Tästä ei kuitenkaan seurannut Suomessa olevien kirkkojen yhteyttä keskenään, vaan erikoinen tilanne kahdesta Konstantinopolin patriarkaattiin kuuluvasta paikalliskirkosta maassa (Riikonen 2007, 97). Vuonna 1945 Länsi-Euroopan eksarkaatti kuitenkin palasi Moskovan patriarkaatin yhteyteen, jolloin myös Pokrovan ja Pyhän Nikolauksen yhdyskunnat liittyivät Venäjän kirkon alaisuuteen ja osaksi Leningradin ja Novgorodin hiippakuntaa (esim. Riikonen 2007, 97). Myös Suomeen talvisodan jälkeen evakuoitua Valamon ja Konevitsan luostarit siirtyivät Moskovan patriarkaatin alaisuuteen vuonna 1945, mutta vuonna 1957 ne taas liitettiin takaisin Suomen arkkipiispan alaisuuteen, kun Venäjän ortodoksinen kirkon piispojen synodi tunnusti Suomen ortodoksinen kirkon virallisesti Konstantinopolin patriarkaatin jurisdiktiossa. Tuolloin monet Valamon munkit olivat huolissaan ja halusivat lähteä Neuvostoliittoon (Baschmakoff & Leinonen 2001, 172, 182; Ševtšenko 2017).

Pyhän Nikolauksen seurakunnan kotisivulla oleva historia mainitsee Moskovan patriarkaatin alaisuuteen liittymistä seuranneen jakson hengellisen heräämisen aikana, jolloin yhteydet Venäjälle olivat tiiviitä. Seurakunnan jäsenmäärä kasvoi myös siirtolaisten muutettua luovutetulta Karjalan kannaksen alueelta Helsinkiin. Yhteys oli tiivis Suomeen siirrettyihin luostareihin ja muun muassa Valamon ja Konevitsan munkit toimittivat jumalanpalveluksia Pyhän Nikolauksen kirkossa. Myös Konevitsan Jumalanäidin ikoni tuotiin sinne usein Uudesta Valamosta kunnioittamista varten (Nikolauksen historia). Seurakuntien asettuminen Moskovan patriarkaatin Leningradin metropoliitan alaisuuteen epäilemättä helpotti asioiden hoitoa ja konkreettisesti aiemmin etäistä kanonista yhteyttä (Riikonen 2007).

Toisen maailmansodan jälkeinen venäjänkielisten siirtolaisten muutto Karjalan alueelta vaikutti myös Suomen ortodoksinen kirkon toimintaan ja toi kielikysymyksen uudestaan esiin. Osa Suomen ortodoksinen kirkon seurakunnista onnistui jakamaan palvelukset molemmille kieliryhmille, kun taas osassa seurakuntia kieliriidat yltyivät tappeluksi asti (ks. lisää Hirvonen 2017). Vuosina 1956–78 Suomen ortodoksinen kirkon kirkkohallitus suhtautui kriittisesti venäjänkielisyyteen ja edellytti luvan hakemista muiden kuin suomenkielisten palvelusten toimittamiseen; he odottivat venäjänkielisten jo osaavan suomea (Hirvonen 2017).

Riikosen (2004, 98) mukaan Venäjän ortodoksinen kirkon seurakunnat elivät hiljaista sulkeutunutta elämäänsä, johon liittyi vain osa Suomeen jääneistä venäläisistä. Seurakunnan historia taas antaa kuvan alussa kasvavista yhteisöistä, jotka kasvoivat yhä sodan jälkeisten siirtolaisten muuttaessa pääkaupunkiseudulle, mutta seurakunnat kuitenkin hiipuivat vanhojen venäläisten emigranttien kuoltua (Nikolauksen historia). Osa venäläisistä perheistä osallistui sekä Suomeen että Venäjän ortodoksinen kirkkojen toimintaan. Yhteydet Suomen ortodoksinen kirkkoon olivat myös alttarilla läheisiä, sillä Helsingin ortodoksisessa seurakunnassa toimi pitkään pappeina venäjäntaitoisia emigranttipappeja. Uspenskin katedraalissa, joka on yhä monille Suomessa asuville venäläisille merkittävä kirkko, jumalanpalvelusten pääkieli oli kirkkoslaavi

aina vuoteen 1990 saakka, jolloin slaavinkieliset palvelukset siirtyivät Pyhän Kolminaisuuden kirkkoon ja pääkirkon kieli vaihtui suomeksi (esim. Piironen 2002).

Pokrovan Jumalanäidin ja Pyhän Nikolauksen ortodoksisten seurakuntien toiminta ja väkimäärä oli kuitenkin vaatimatonta viimeistään 1980-luvulla, josta ajasta Pyhän Nikolauksen seurakunnan historiikki mainitsee:

Monet vanhat seurakunnan jäsenet siirtyivät toispuoleiseen maailmaan ja nuorista oli pulaa. Seurakunta hiljaisesti kuihtui ja heikkeni. Venäjän Ortodoksinen Kirkko kaikin tavoin osoitti huolenpitoa seurakunnan tilasta. Seurakunta sai kirkollista kirjallisuutta, kirkollista vaatetusta, astioita ja paljon muuta (Nikolauksen historia).

Hiljaisista vuosista kertoo myös se, että vuodesta 1986 Pokrovan seurakunnalla ei ollut 13 vuoteen omaa kirkkoherraa, vaan Pyhän Nikolauksen kirkkoherra Mihail Poljachenko hoiti myös Pokrovan seurakunnan kirkkoherran tehtäviä (Kratkie biografii). Pokrovan ja Pyhän Nikolauksen seurakuntien papeista vain osalla, niillä, jotka olivat ennen vallankumousta ehtineet opiskella Pietarin Hengellisessä Akatemiassa, oli teologinen koulutus. Muuten papit ”valittiin tavallisten hurskaiden seurakunnan jäsenten joukosta” (Nikolauksen historia; ks. myös Kratie biografii). Isä Mihail oli viimeinen paikallinen, Suomeen itsenäistymisen myötä jääneiden venäläisten jälkeläinen. Hänen jälkeensä papit on lähetetty Neuvostoliitosta ja Venäjältä (Kratkie biografii).

Vuodesta 1999 alkaen Pokrovan seurakunnan kirkkoherra on ollut Viktor Ljutik, Moskovan patriarkaatin virallinen edustaja Pohjoismaissa. Kolmipappisen Pyhän Nikolauksen seurakunnan kirkkoherra on samoista ajoista alkaen ollut Nikolai Voskoboïnikov. He molemmat ovat pappien poikia, jotka ovat valmistuneet Pietarin Hengellisestä Akatemiasta ja asuneet Suomessa 1980-luvun lopulta, jolloin he tulivat Suomeen Helsingin yliopiston teologiseen tiedekuntaan stipendiaatteina ja palvelemaan Moskovan patriarkaatin seurakuntia (Jubilej Akademii 2022; Protoierej 2021; Kratie biografii).

Hiljaisen 1980-luvun jälkeen venäjänkielisen ortodoksisuuden asema Suomessa alkoi muuttua voimakkaasti itäisen Euroopan historiallisten mullistusten seurauksena. 1990-luvulta alkanut venäjänkielinen muuttoliike Suomeen jälleen kasvatti venäjänkielisiä ortodoksia seurakuntia. Pyhän Nikolauksen seurakunnassa oli neuvostojärjestelmän romahtaessa noin 500–600 jäsentä, mutta vuonna 2021 heitä oli noin 3700, ja tällä lukumäärällä se on suurin venäjänkielinen organisaatio Suomessa (Protoierej 2021). Kaikki jäsenet eivät kuitenkaan ole venäjänkielisiä tai asu pysyvästi Suomessa. Sen myötä seurakunta on kansainvälinen. Pokrovan seurakunta on pienempi, noin 400 jäsenen yhteisö (Uskonnot Suomessa). Seurakuntiin liitetty käsitys ikääntyvästä yhteisöstä ei enää pidä paikkaansa, vaan Pyhän Nikolauksen seurakunnan uusista jäsenistä 70 prosentin sanotaan olevan alle 35-vuotiaita. Lapsiperheiden suuri määrä myös näkyy seurakunnan jumalanpalveluksissa. Tilastollisesti kuitenkin vain 12 prosenttia eli noin 10 000 Suomen venäjänkielisistä on jäsenenä Suomessa rekisteröidyissä ortodoksisissa kirkoissa (Tilastokeskus 2022).¹ Näin ollen heitä on enemmän jäsenenä Suomen ortodoksisessa kirkossa, jonka seurakunnat eivät rajoitu maantieteellisesti Etelä-Suomeen.

¹ Venäjän ortodoksisen kirkon alaisuuteen kuuluu Suomessa myös hyvin pieniä yhteisöjä, jotka eivät näy tilastoissa, sillä ne eivät ole Suomessa rekisteröityneitä uskonnollisia yhdyskuntia. Tällaisia pieniä yhteisöjä toimii tai on toiminut Turussa, Porissa ja Sastamalan Stormin kylässä ja ne ovat olleet yhteydessä Pokrovan tai Pyhän Nikolauksen seurakuntien kanssa (esim. Protoierej 2021).

Suurin osa (80,6 %) Suomen venäjänkielistä ei kuitenkaan ole jäsenenä missään Suomessa rekisteröidyissä uskonnollisissa yhdyskunnissa (Tilastokeskus 2022). Tämä vastaa myös Venäjän ortodoksien käytäntöä, jossa seurakunnat eivät edellytä kävijöiltään jäsenyyttä eikä uskonnollista kuulumista myöskään kirjata väestötietokantaan. Venäjällä ihmiset maksavat kirkolle lahjoituksina ja palveluksista eivätkä Suomen evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon tavoin verojen kautta. Suomessa toimivat Venäjän ortodoksisen kirkon seurakunnat kertovat ”oppi-neensa luterilaisilta” jäsentensä rekisteröinnin, mutta monet venäjänkieliset suhtautuvat ajatukseen epäillen (Penttilä 2021; Nikolai registratsija). Venäläiset ortodoksit usein puhuvat erosta kirkollisen ortodoksin (*votserkovlennyj* tai *prihozhanin*) ja niin sanotun ”ohikulkijan” (*zahozhanin*) välillä. Kirkolliset ortodoksit elävät ortodoksisen uskonelämän mukaan ja osallistuvat liturgiseen elämään, kun taas ”ohikulkijat” joskus piipahtavat kirkossa, sytyttävät tuohuksen, hakevat pyhää vettä tai tilaavat rukouksen, mutta tuskin jäävät kirkkoon koko palveluksen ajaksi tai noudattavat ortodoksisen uskonelämän tapoja (Kormina 2017, 144; Kormina ja Luehrmann 2017). Venäläisille ortodoksisuus merkitsee kirkonjäsenyyttä laajempaa ryhmätietoisuutta, joka pohjautuu juhliin ja kulttuuriin. Ortodoksisuuden nähdään kuuluvan muillekin kuin kirkolle instituutiona (Mchedlova 2015, 130).

Paikallisuus ja ylitajaisuus suomalaisissa Venäjän ortodoksisen kirkon paikallisseurakunnissa

Venäjän ortodoksisen kirkon alaiset seurakunnat Suomessa ovat sekä paikallisia että ylitajaisia. Suomen konteksti luo paikallisen ja lainsäädännöllisen toimintatilan, jota seurakunnissa jälleerajallistamisen aikana on erityisesti painotettu. Muun muassa Pyhän Nikolauksen seurakunnan kotisivuilla jaetaan tietoa Suomen lainsäädännöstä esimerkiksi uskonnonvapautteen ja uskonnollisten yhdyskuntien jäsenyyteen liittyen (Nikolai registratsija). Suhde Venäjään on uskonnollinen: seurakunnat ovat kanonisessa kuuliaisuudessa Venäjän ortodoksista kirkkoa kohtaan. Seurakunnat mainitsevat olevansa suoraan Venäjän patriarkan alaisuudessa eli seurakunnan piispana toimii patriarkka Kirill, johon heidän yhteydenpitonsa tapahtuu Moskovan patriarkan ulkomailla sijaitsevien seurakuntien esimiehen kautta (Patriarkka). Venäjän ortodoksisen kirkon seurakunnissa uskollisuutta kirkolliselle hierarkialle pidetään tärkeänä. Heidän kokemuksensa on, että heidän seurakunnissaan ortodoksisuuden traditio muuttumattomana jatkaa vanhaa ajanlaskua ja uskollisuutta Moskovan patriarkaattiin.

Kirkollinen kuuliaisuus on jälleen asettanut seurakunnat ristiriitaiseen tilanteeseen suhteessa Konstantinopolin alaiseen Suomen ortodoksiseen kirkkoon. Jännitteisyys alkoi kärjistyä vuonna 2018, jolloin Moskovan patriarkaatin pyhä synodi katkaisi ehtoollisyhteyden Konstantinopolin patriarkaatin ja sen alaisten paikalliskirkkojen kanssa Konstantinopolin patriarkaatin myönnettyä Ukrainan ortodoksille kirkolle autokefaalisen aseman. Vuonna 2020 haastatelussa yhteyttä Suomen ortodoksiseen kirkkoon kuitenkin kuvattiin ystävällisiksi, mutta ehtoollisyhteyden katkeamisesta johtuen hieman jähmeiksi. Vuonna 2023 useat haastateltavat kertoivat kirkollisen kuuliaisuuden vakavuuden korostuneen Venäjän ortodoksisen kirkon seurakunnissa, joissa nyt tunnuttiin painottavan voimakkaammin rajaa Suomen ortodoksiseen kirkkoon. Esimerkiksi seurakuntalaisille oli suositeltu, etteivät he kävisi lainkaan Suomen ortodoksisen kirkon tilaisuuksissa tai harrastuspiireissä. Nämä kuvaukset eivät kuitenkaan yleensä olleet omakohtaisia kokemuksia, vaan jonkun toisen kokemusten kuvauksia.

Seurakunnat kertovat olevansa kulttuurien välissä myös jäsenien myötä ja sitä kautta tapojen ja juhlien kautta. Seurakunnissa käy Suomessa syntyneitä ja eri maista muuttaneita, muun muassa venäläisiä, ukrainalaisia, romanialaisia, georgialaisia ja virolaisia. Suurin osa seurakuntalaisista on 1990-luvun jälkeen muuttaneita venäjänkielisiä. Kirkoissa on muutamia ”vanhavanäläisten” emigranttien jälkeläisiä, jotka ovat identiteetiltään suomalaistuneita. Tilaisuuksiin saattaa osallistua myös sellaisia Suomessa syntyneitä, jotka eivät osaa venäjää.

Tämä moniethninen seurakuntalaisten kirjo näkyy siinä, mitä tapahtumia muistellaan ja millaisia juhlia kirkossa vietetään. Esimerkiksi kirkon hautausmaa ilmentää Suomen ja Venäjän sotien muistelua ja siellä vietetään esimerkiksi panihidoja veteraanipäivänä. Siellä on lisäksi sotilasmuistomerkkejä Venäjän keisarikunnan sotilaille ja Suomen sankarivainajille. Venäjän suurlähetystö on toimittanut venäläisille sotilaille yhden sotilasmuistomerkin. Seurakuntalaiset taas ovat omin varoin pystyttäneet toisessa maailmansodassa kuolleille *Pro Patria* -muistomerkin. Toisaalta neuvostosotilaita muistellaan myös. Pokrovan seurakunta on ollut mukana järjestämässä panihidoja voitonpäivänä Hangossa ja Porissa neuvostosotilaiden muistomerkkeillä. Tämä perustuu ajatukseen, että sotilaat eivät olleet syyllisiä, vaan poliitikot jotka aloittivat sodan, ja kristittyjen tulee rukoilla menehtyneiden puolesta (Arhiv novostej; Penttilä 2022). Toisaalta Venäjän sodan muisteluun otetaan myös etäisyyttä, ja esimerkiksi Pyhän Nikolauksen seurakunnassa ei kirkkona haluta osallistu ristiriitoja ja kiistoja herättäneisiin Venäjän voitonpäivän uusiin juhlallisuuksiin, kuten Kuolematon rykmentti -kulkueeseen, vaikka osa seurakuntalaista osallistuukin siihen (ks. lisää Penttilä 2022).

Viime vuosina seurakuntayhteisöjen elämään ja narratiiveihin on vaikuttanut voimakkaasti Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Se on monia venäläisiä koskettava asia omien ukrainalaisten sukujuurien ja yhteyksien kautta. Loppukesästä 2022 Cultura-säätiön Suomen venäjänkielisille suunnatun kyselyn (N=1632) mukaan 64 prosenttia venäjänkielisistä ei pidä Venäjän sotilaallista toimintaa Ukrainassa oikeutettuna, mutta suurin osa vastaajista asetteli kysymyksestä riippuen vastauksiaan niin, etteivät he ole selkeästi joko Venäjän puolella tai Venäjää vastaan. Ristiriitaisten vastausten antaminen on tavallista sota-aikana, koska tilanne on vaikea käsitellä (Suomen venäjänkieliset 2022). Pyhän Nikolauksen seurakunnan huhtikuussa 2022 julkaisema tiedote tiivistää ristiriitaisen tilanteen: ”Vallitseva sotatila Ukrainassa toi myös seurakuntayhteisöömme paljon surua ja jännitteitä. Monet ovat saaneet kokea asian hyvinkin läheisesti” (Nikolauksen tiedote). Sotatila on myös vaikuttanut yhteisöjen kasvuun, sillä ukrainalaisia on myös tullut seurakuntien jäseniksi. Pyhän Nikolauksen seurakunnassa tämä on sanoitettu ja ukrainasta paenneet on haluttu ottaa vastaan ”kuin hengelliseen kotiin”. Heille on luvattu tarjota hengellistä ja henkistä tukea sekä apua elämän järjestämiseen. Tarkemmin erittelemättä tai täsmentämättä seurakunnan tiedote ilmaisee sodanvastaisen kantansa tiedotteen loppussa: ”Vastustamme ehdottomasti sotaa – edustamme ja rukoilemme rauhaa sekä keskinäistä veljesrakkautta”. (Nikolauksen tiedote).

Yhteisössä olevista erilaisista näkemyksistä ja ristiriidoista kertoo myös Pyhän Nikolauksen seurakunnassa asetettu sääntö, ettei siellä puhuta ”politiikasta” (Isä Orest 2022; Kutsu 2022). Muun muassa marraskuussa 2022 isänpäivänlounaskutsussa todetaan sekä suomeksi ja venäjäksi:

Kirkossamme on suuri määrä uusia seurakuntalaisia. Tämä lounas olisi hyvä tilaisuus tutustua ja keskustella elämästä Suomessa. Tapaamisen tärkein sääntö: Toivotamme jokaisen lounaalle tulleen ortodoksin tervetulleeksi, emme keskustele

politiikasta emmekä ratkaise maailmanjärjestyksen ongelmia, vaan keskustelomme meitä kiinnostavista Suomessa elämiseen liittyvistä asioista (Kutsu 20.11.2022).

Patriarkka Kirillin asetuttua Venäjän hyökkäyssodan puolestapuhujaksi Suomessa toimivia Moskovan patriarkaatin seurakuntia kohtaan on näistä tiedotteista huolimatta herännyt epäilyksiä. Näitä kriittisiä näkökulmia on tuonut esiin media, mutta epäluuloista seurakuntia kohtaan kertovat myös venäjänkieliset haastateltavat, joista osalla on omaan oletukseen, ei niinkään kokemukseen, pohjautuva ajatus, että ”he kannattavat sotaa” (esim. H18, H19, H35).

Pyhän Nikolauksen seurakunnan tiedottaminen vuonna 2022 peilaa tätä kritiikkiä, johon yhteisö vastaa historiallisuuden ja Suomeen sitoutumisen argumentein. Kollektiivinen muisti Suomessa toimivana kirkkona ilmaistaan muun muassa pitkän historian korostamisena: ”Kuluvan vuoden 2022 toukokuussa Helsingin Pyhän Nikolauksen ortodoksinen seurakunta (ent. Yksityisen kreikkalais-katolisen kirkollisen yhdyskunnan Viipurissa sisarseurakunta Helsingissä) on ollut olemassa sekä toimittanut jumalanpalveluksia 95 vuoden ajan” (Nikolauksen tiedote). Pyhän Nikolauksen seurakunnan kotisivut painottavat myös hautausmaan esittelyn kohdalla, että kirkon entiset papit ”taistelivat Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta”. Maininnalla vahvistetaan käsitystä kirkosta uskollisena Suomelle ja Suomen sodan muistamiselle, joka rakentuu vahvasti ajatukselle neuvostoaggressiosta viatonta puolustajaa kohtaan (Forsberg 2016; Davydova-Minguet 2021). Tämä sama ajatus toistetaan Venäjän hyökkäyssodan jälkeisessä tiedotteessa, jolla halutaan tunnustaa perustavanlaatuinen sitoutuminen Suomeen kotimaana sotien aikana:

Talvisodan ja jatkosodan vuosina seurakuntalaisemme puolustivat isänmaataan – Suomea. Kaksi pappia kirkkoherran virassa, samoin kuin muut silloiset seurakuntapapit, olivat etnisestä taustastaan huolimatta Suomen sotaveteraaneja. Kirkkomaalla, Pyhän Nikolauksen kirkkoa ympäröivällä hautausmaalla, lepää Suomea ja sen yhteiskuntajärjestystä puolustaneita seurakuntamme sankarivainajia. Suomen itsenäisyyspäivänä ja Kaatuneiden muistopäivänä heidän hautapaikkojensa keskellä sijaitsevalla Pro Patria -muistomerkillä toimitetaan panihida, muistopalvelus vainajien puolesta (Nikolauksen tiedote).

Venäläiselle medialle annetuissa haastatteluissa kirkkoherra Nikolai Voskoboinikov taas vakuutti sodan alkua edeltävänä vuonna, ettei heitä kohtaan kohdistu vastustusta tällä hetkellä Suomessa (esim. Protoierej 2021), jolla halutaan vahvistaa Venäjällä myönteistä kuvaa Suomesta.

Toisaalta huomattavasti pienemmän Pokrovan seurakunnan julkaisemassa *Blagovest* -julkaisussa ja kotisivuilla sekä sosiaalisessa mediassa Venäjän hyökkäyssota ei ole saanut huomiota. Tämä voi johtua yhteisön pienemmästä koosta tai siitä, että se on Moskovan patriarkaatin virallinen edustusto Pohjoismaissa sekä erityisesti ajatuksesta, että kirkon formaatti on rukous, jota aina voidaan tehdä menehtyneen, esimerkiksi sotilaan, puolesta, mutta yhteiskunnalliset kysymykset eivät kuulu kirkolle. Rovasti Viktor Ljutik on maininnut suomalaisille toimittajille antamissaan lausunnoissa: ”Olen pappi, en poliitikko” (Venäjän ortodoksiset seurakunnat 2023).

Venäjänkielisten ylirajainen ja jälleenrajallistettu ortodoksisuus

Sekä ylirajaisuus että jälleenrajallistaminen näkyvät myös yksilön ortodoksisuuden tasolla. Ylirajaisuus voidaan ymmärtää paitsi konkreettisenä liikkumisena maiden rajojen yli myös henkisenä kuulumisen tunteena ja sitoutumisena tiettyyn paikkaan ja aikaan (Collyer & King 2015; Martikainen 2013). Sekä paikan että ajan kokemus on keskeistä muuttajien integraatiossa. Aika konkretisoituu muistin kautta, joka rakentaa kuulumisen tunnetta niin henkilökohtaisella kuin kollektiivisella tasolla (Assman 2008). Venäjänkielisillä ajan ja paikan kokemus voi liittyä useaan eri maahan ja aikakauteen. Suurin osa haastatelluista oli ylirajaisia liikkumisessa ja kuulumisen tunteissa. Heillä oli perhettä ja sukua entisissä kotimaissaan ja he liikkuvat niin fyysisesti kuin henkisesti rajojen yli (ks. myös Davydova 2009; Davydova-Minguet & Pöllänen 2021), kuten usein maasta toiseen muuttaneilla ihmisillä on tapana (esim. Glick Schiller, Basch & Blanc-Szanton 1994).

No tiedätkö, minä, tietysti alussa tuntui, että kotimaa, minun kotimaa on siinä Pietarissa. Ja mutta ajan myötä minulla on kaksi kotimaata. Joo, ihan oikeasti. Eli minä tulen tänne kotiin ja menen myös sinne kotiin (H10, 2020, suo).

Osa taas koki vahvaa kuuluvuutta aiempaan kotimaahan: ”Kun olen koko kuukauden siellä, minun on oikein raskasta palata tänne. Kaksi viikkoa kokoan itseäni” (H2, 2020, ven). Osa koki enemmän kuuluvuutta Suomeen: ”Tuntuu että koti on tässä - - Lapset ovat syntyneet Suomeen ja teemme työtä tässä” (H5, 2020, suo). Osa taas piti itseään enemmän kosmopoliittina maailmankansalaisina, jonka identiteetti ei määräydy kansallisuuden tai valtionrajojen perusteella. Osa vielä koki omaksi maakseen entisen Neuvostoliiton eikä heillä ollut henkisiä siteitä sen seuraajavaltioihin. Näihin kahteen viimeksi mainittuun ryhmään identifioituvat eivät juurikaan käyneet Venäjällä tai muussa lähtömaassaan (ks. myös Penttilä 2022).

Monen Suomeen muuttaneen ortodoksin elämässä myös uskonnollisuus tapahtui ylirajaisessa tilassa ja lähtömaan uskonnollinen anti oli yhä mukana. Tämä joko liittyi yllä mainittuun ylirajaiseen elämäntapaan eli kun he kävivät Venäjällä, he kävivät samalla kirkossa. Osalle taas liikkuminen lähtömaahan oli nimenomaan uskonnollinen, jolloin heidän syynsä käydä Venäjällä liittyi uskonnonharjoittamiseen.

H9: Käyn täällä liturgiassa usein [Suomen ortodoksisessa kirkossa], joka viikko, ja käyn liturgiassa Venäjällä. - - voi sanoa rajaa läheisimmässä seurakunnassa. - - kerran, kaksi kertaa kuukaudessa. M: Käyttekö vain jumalanpalveluksessa vai muutenkin? H9: Vain jumalanpalveluksessa ja synnintunnustuksessa. - - Voi sanoa, että siellä on rippi-isäni (H9, 2020, ven).

Venäjällä tai muussa lähtömaassa, jossa ortodoksisuus oli joko valtauskonto tai muuten vahvemmin läsnä kuin Suomessa, oli enemmän uskonnollisia mahdollisuuksia: voi valita mieleisimmän kirkon, parhaan papin ja auttavimman ikonin tai pyhän paikan (ks. myös Kormina 2017). Uskonelämää elettiin mahdollisuuksien mukaan paitsi Suomessa, myös niissä paikoissa, joissa on koettu pyhiä kokemuksia ja saatu hengellistä ohjausta.

Joilla hengellinen elämä alkoi Venäjällä, Ukrainassa tai Valko-Venäjällä tai Baltian maissa - - he eivät katkaise sitä, he eivät katkaise yhteyksiä, he eivät katkaise suhteita (H13, 2020, ven).

Venäjänkielisten kohdalla liikkumista maiden välillä on helpottanut lähtömaan maantieteellinen läheisyys, sillä vaikka venäjänkielisiä on monista maista ja maanosista, suurin osa heistä on lähialueilta Pietarista ja Leningradin alueelta, Karjalan tasavallasta tai Virostä (Davydova-Minguet 2021).

Keväällä 2020 koronaepidemia vähensi Suomen ja Venäjän välistä liikkuvuutta monien kohdalla. Tämän jälkeen helmikuussa 2022 Venäjän hyökättyä Ukrainaan raide- että lentoliikenne katkaistiin Venäjälle. Vuoden 2022 syyskuussa Venäjän asettama liikekannallepano sai monet Suomessa asuvat venäläiset, erityisesti kutsuntaiässä olevat miehet, varomaan maahan matkustamista, mutta liikekannallepanon ainakin hetkellinen loppuminen ennen joulua 2022 rohkaisi osaa jälleen matkustamaan maahan. Vaikka vuoden 2023 haastatelluista suurin osa oli vähentänyt Venäjällä käyntiä ”viimeaikaisten tapahtumien” vuoksi, osa kävi edelleen Venäjällä kuukausittain esimerkiksi puolison tai vanhempien luona.

Rajoitusten salliessa venäjänkieliset saattoivat käydä Venäjällä rakkaissa ja pyhissä paikoissa, usein luostareissa, joissa he olivat kokeneet hengellisiä kokemuksia ja joissa heillä oli jo tuttuja ihmisiä. Korona-ajan haastatteluissa rajojen sulkeutuminen myös aiheutti surua näihin ylirajaisien uskonnollisten suhteiden katkeamisesta.

Siellä on minun lempiluostarini, jonne minua odottavat *matuškat*, munkit ja nunnat, joiden kanssa minun on hyvä olla myös. - - Kävin siellä kerran puolessatoista kuukaudessa ehdottomasti viikon verran. Se oli kuin sellainen lisäravinto, antoi voimaa - - Menin sinne, ja tämä pieni kelja - - siinä paikassa Pyhä Aleksanteri Syväriläinen rukoili. Ja siellä se tapahtui minulle! Itkin niin paljon! - - En ole itkenyt niin koko elämäni aikana. - - Ja siellä seisoivat ihmisiä, [mutta] minulle oli yhdentekevää. Oli kuin kaikki tuskani koko elämäni aikana olisi tullut minusta ulos. Joten aloin käydä siellä. Kävin siellä kahdeksan vuotta, kunnes raja suljettiin. - - Jos tulee mahdollisuus, käykää ehdottomasti! (H14, 2020, ven).

Jälleenrajallistamisen käsitettä voi soveltaa myös uskonnolliseen elämään ja suhteisiin. Ehtoollisyhteyden katkeaminen Suomen ja Venäjän ortodoksisten kirkkojen välillä vaikutti niihin Suomessa oleviin venäjänkielisiin, jotka olivat tottuneet käymään molempien kirkkojen ehtoollisella. Erityisesti tätä surivat kirkollista elämää elävät ortodoksit Venäjän ortodoksisen kirkon seurakunnissa. He pitivät tätä traagisena asiana, jota heidän tuli noudattaa: ”Kirkollinen kuri on todella tärkeää. Emme voi rikkoa kirkkokuria - - Kaikki, jotka osallistuvat jumalanpalvelukseen säännöllisesti, elävät jo kirkollista elämää. Heille todella tämä välirikko on erittäin kivulias” (H13, 2020, ven).

Ehtoollisyhteyden katkeaminen oli kuitenkin yksipuolinen, ja Suomen ortodoksisen kirkon ehtoollinen on yhä avoin kaikille kastetuille ortodokseille. Toisaalta Suomen ortodoksisen kirkon venäjänkielisille oli sanottu vielä vuonna 2020 myös Venäjällä, että he voivat edelleen jatkaa ehtoollisella käyntiä Suomessa, ja osa jatkoi ylirajaisista ehtoollisenviettoa.

Kun Ukrainassa tapahtui jako, isä Kirill kirjoitti meille kaikille, että - - te asutte siellä maassa, että ei saa mennä ehtoolliselle. Ja me tietysti huolestuimme - - Kun matkustimme Venäjälle, kysyin munkeilta luostarissa [ja he sanoivat] se on politiikka, Jumala on yksi, niin kuin kävitte, käytte edelleen - - Luulen että monilla on

samanlaisia epäilyjä, miten meidän kirkko suhtautuu, kun käymme täällä. - - Luojan kiitos sanoivat, että Jumala on yksi ja se mitä ylhäällä tehdään, on politiikkaa eikä liity meihin (H6, 2020, ven).

Haastateltavan kuvaus ilmentää, että hän koki Venäjän ortodoksisen kirkon omaksi kirkokseen, mutta paikallisuuden vuoksi hän kävi Suomen ortodoksisessa kirkossa. Tämä osoittaa ortodoksisen rajanvedon patriarkaattien välillä keinotekoiseksi yksilön ortodoksisessa uskossa. Ortodoksisuus oli heille samaa: he olivat ortodokseja Venäjällä ja ovat sitä myös Suomessa, jossa heidän uskonnollinen elämänsä jatkui kirkollista kalenteria lukuun ottamatta samoin kuin lähimmäisissä (ks. myös Tiaynen-Qadir 2017). Yksilön tasolla kirkkopoliittiseen hajaannukseen ei useinkaan ollut halua. Myös Venäjällä edelleen jaettiin ehtoollinen toiseen patriarkaattiin kuululle.

En halua vetää tätä rajaa. - - Jotkut lähtivät Suomen ortodoksisesta kirkosta hajaannuksen jälkeen, niin kutsutun, joka tapahtui Ukrainassa. En tue näitä ihmisiä - - tietysti en tuomitse heitä, inhimillisesti ajateltuna se on ymmärrettävää. Oli minullakin sellaisia ajatuksia. Tapaan tällä hetkellä heitä, he rukoilevat siellä, tapamme Venäjällä jumalanpalveluksissa. Minulle tätä hajaannusta ei tapahtunut. Kaikki on hyvin, niin pysyi kuin oli ennen hajaannustakin. Voiko sitä edes kutsua hajaannukseksi, en tiedä. Tapaan ihmisiä, jotka käyvät täällä kirkossa ja siellä, eli kukaan ei estä meitä käymästä ehtoollisella siellä (H9, 2020, ven).

Joillain haastatelluilla patriarkka Kirillin sotaa tukeva linja oli kuitenkin aiheuttanut ristiriitoja uskonnolliseen identiteettiin ja uskonnonharjoittamiseen. Sodan ja politiikan ristiriidat Venäjällä sekä toisaalta Suomen ortodoksisen kirkon vieraus ja etäisyys haastoivat uskonnollista kuulumisen tunnetta ja myös uskonnon harjoittamista.

Olen tutustunut myös pappeihin ja venäläisiin Suomen ortodoksisessa kirkossa, mutta jostain syystä ei onnistu - - täällä käytännössä en käy ehtoollisella, eli käyn ehtoollisella, kun käyn Venäjällä, vaikka rehellisesti sanottuna suhtaudun epäilyksellä myös Venäjän ortodoksisen kirkkoon. - - Se on minulle ongelma. En voi rukoilla hänen [patriarkka Kirillin] puolesta. - - No seurakunnan pappeihin on hyvä suhde [Venäjällä], mutta en mainosta suhtautumistani patriarkkaan, koska muuten minua ei välttämättä päästettäisi ehtoolliselle - - koska patriarkan puolesta pitäisi rukoilla, mutta en voi rukoilla hänen puolestaan, en voi, omatunto ei salli. (H35, 2023, ven.)

Vaikka itäisessä ortodoksisuudessa kansallisen ja kirkollisen perinteen yhteys on venäjänkielisten lähtömaissa läheinen (ks. esim. Roudometof, Agadjanian & Pankhurst 2005), monen haastateltavan näkemys ortodoksisuudesta oli uskonnollinen, irrotettuna kansallisuudesta. Heille uskossa oli merkitystä ortodoksisuudella, ei sen kansallisella painotuksella.

Venäjänkielisten ortodoksien kirkko Suomessa: paikka rukoukselle ja yhteisen kohtalon jakavien yhteisö

Edellä kuvattu ortodoksinen holistinen ja rajat ylittävä ymmärrys tuli esiin myös venäjänkielisten suhtautumisessa Suomessa toimiviin ortodoksiin kirkkoihin ja venäjänkielisiin paikallisseurakuntiin. Niillä on moninaisia merkityksiä venäjänkielisille ihmisille. Kuten edellä ilmeni,

yksilön suhdetta ortodoksisuuteen ei aina määritä jonkin patriarkaatin alaisuudessa oleminen, mutta tämän lisäksi yksilön ortodoksisuus voi myös olla etäällä uskonnollisen instituution yhteisöllisestä puolesta. Tällöin silti ortodoksisella kirkolla voi olla yksilölle tärkeä merkitys tilana.

Osalle ortodoksisuutta edusti riittävästi paikka, kirkko. Kirkoissa kynttilän sytyttäminen oli keskeinen arjen uskonnon muoto eri tavoin ortodokseille venäjänkielisille. He usein rukoilivat läheisen muistolle tai terveydelle. Kirkossa oli myös tapana kirjoittaa joko menehtyneen tai elävän läheisen puolesta muistelulappu (*tserkovnaja zapiska*), joka luetaan joko proskomidissa eli ehtoollislahjojen valmistamisen yhteydessä tai myös toistetaan liturgiassa ektenian aikana. Monet kirkossa rukoilemassa käyneet haastateltavat kertoivat, etteivät he osallistu jumalanpalveluksiin tai tapaa pappeja koskaan. Tila, jossa on rukoiltu paljon ennen heitä, *namolennoe mesto*, on se osa ortodoksista kirkkoa, joka riittää heille (ks. lisää Penttilä 2021). Kirkon merkitys paikana rukouksille voi korostua maahanmuuton yhteydessä, kun fyysinen etäisyys läheisiin on pitkä. Monet kertoivat, että olo voi helpottua, kun voi rukoilla läheisen puolesta, jolloin rukoilu on myös toimijuutta (ks. myös Kupari 2016).

Täällä ehkä kerran vuodessa käyn, siinä, joka on Helsingin kauppatorilla - - punainen rakennus, korkea - - Uspenski, käyn siellä kerran vuodessa. Pietarissa, kun - - näen kirkon, piipahdan siellä. Asetan kynttilän, erikseen perheelleni, tyttärelleni ja pojalleni ja kirjoitan [lapun] terveydelle. Olen sitä mieltä, että se auttaa heidän elämäänsä, koska olen kaukana lapsista, en vieressä, ja pyyntöni ikään kuin yltyä, kantautuu heille asti, ajattelen (H34, 2023, ven).

Ortodoksisen kirkon vetovoima tulee esiin usein kriisiaikoina oman kielen ja mentaliteetin sekä ortodoksisuudesta nousevien tapojen ja attribuuttien kautta. Useampi haastateltava kertoi, että maahanmuuton myötä syntynyt vierauden tunne voi helpottua, kun vierailee kirkossa (ks. myös Penttilä 2021; Tiaynen-Qadir 2017). Myös tutut omankieliset venäläiset pyhät auttavat.

Venäläistä sielua on oikein vaikea ymmärtää, ja vastakaikua venäläiseen sieluun voi löytää, jos puhut venäjää. - - venäläiset menevät ripittäytymään ortodoksiseen kirkkoon. Jos joku on kuolemansairas, en tiedä yhtään [venäläistä] ihmistä, joka menisi luterilaiseen kirkkoon saamaan apua. Todella vähän. Ja tietenkään luterilaisen kirkon attribuutit eivät riitä meille, tarkoitan venäjänkielisille. - - [tarvitsemme] ortodoksisen kirkon attribuutteja. Niitä ovat kynttilän asettaminen läheisen terveydelle tai kuolevalle, ikonit, ikonit pyhien kasvoilla, joita voi kunnioittaa venäjän kielellä, joihin voi tutustua venäjän kielellä, jotta he auttaisivat ihmisiä (H12, 2023, ven).

Ortodoksisen tradition moninaiset kirkolliset ilmaisukeinot ja mahdollisuus olla eritasoisesti vuorovaikutuksessa traditioon, jossa on paljon erilaisia pyhiä, mahdollistaa useita tapoja olla ortodoksi, muitakin kuin jaottelu kirkollisen tai pistäytyvän ortodoksin ääripäihin. Ortodoksisuudessa on tarjolla laaja erilaisten pyhien kirjo (pyhät soturit, marttyyrit, kärsimystenkantajat, hierarkit, kanonisoidut munkit, Kristuksen tähden houkat), joiden apuun voi kääntyä ja joihin voi tutustua omalla äidinkielellä (ks. myös Dubovka 2017, 193). Venäläiset pyhät, jotka elivät aiemmin, ovat hengellisiä ja moraalisia esimerkkejä sekä auttajia vaikeuksissa ja itsensä etsimisessä (ks. myös Namescu 2017). Monet haastateltavat suhtautuivat heihin kuin eläviin ihmisiin, jotka auttavat, ja takin taskussa mukana voikin kulkea itselle läheisen pyhän mat-

kaikoni. Myös Tatiana Tiaynen-Qadirin (2016; 2017) tutkimukset osoittavat, miten juuri ortodoksiset ikonit ja pyhät synnyttävät kodin ja venäläisen identiteetin tunnetta asuessa Suomessa. Tämä osoittaa myös ylijärjestyksen ja paikallisuuden päällekkäisyyden läsnäoloa uskonnollisuudessa. Ortodoksisuuden tapoja, joissa kirkolla oli merkitystä paikkana, saattoi myös ilmetä ateistin elämässä esimerkiksi kriisien aikana:

H30: On vaikeita hetkiä, kun ymmärrät, ettei kukaan auta, sanotaan, että lapsi on vakavasti sairas M: Rukoiletko sitten? H30: Ei, en rukoile. En tietenkään. Ei, en rukoile. - - Kyllä tietysti, kun on vaikeaa. En rukoile, en laita kynttilöitä sinne. Tosin kun ystävämme kolaroivat autolla, menimme kirkkoon entisen vaimoni kanssa ja sytytimme kynttilän. Mutta se on enemmän, enemmän historiallinen asia, rituaali, rituaali (H30, 2023, ven).

Moni venäjänkielinen kuitenkin mainitsi, että kirkkojen lyhyet aukioloajat Suomessa hankaloitivat tätä satunnaista kirkkossakäyntiä. He olivat tottuneet, että Venäjällä kirkot ovat auki.

Tiesin että tässä on se kirkko, mutta en tiennyt milloin se on auki. Oli aika vaikea päästä, kun Venäjälle ne on aina auki. Tässä ei voi, ja en tiennyt milloin se on auki. Aina kun me tultiin, se oli kiinni. Sen takia ei ollut käyty. Mutta sitten parin vuoden päästä siitä minusta tuntui, että nyt on se hetki, niin tulin sitten (H5, 2020, suo).

Toisaalta osalle venäjänkielisistä kirkko ei ollut vain tilana tärkeä, vaan yhteisö ja kokonaisvaltainen uskonnollisen elämän toteutumisen paikka. Tähän oli saattanut vaikuttaa juuri se, että kirkkoon pääsee vain silloin kun siellä on tapahtumia, joka oli muuttanut kirkossa käynnin tapaa. Kirkosta oli tullut uskonnollinen ja sosiaalisen yhteisö, jossa he olivat tutustuneet ortodoksisuuteen uskonelämään sekä muihin seurakuntalaisiin. Paikallisseurakunnilla alkoi olla erilainen rooli sen kautta, että ne olivat auki silloin, kun siellä oli seurakunta paikalla.

Ei, en heti [alkanut käydä kirkossa Suomessa.] Olin vielä tosi pitkään töissä Venäjällä. - - Siksi kävin useammin venäläisissä kirkoissa, mutta kun Venäjällä ei ole tapana käydä yhdessä kirkossa - - minulla ei ollut omaa kirkkoa. No oli, Kazanin tuomiokirkko, Aleksanteri Nevskin lavran tuomiokirkko, pieniä kirkkoja, mutta ne eivät olleet pysyviä. - - myöhemmin minulle sanottiin [Suomessa], että täällä on Moskovan patriarkaatin seurakunta - - ja kun vain avasin oven ja astuin sisään, tajuusin, että tulin kotiin (H14, 2020, ven).

Monelle ”kirkolliselle” ortodoksille seurakunnasta on Suomessa muodostunut ystäväpiiri, joka voi olla merkittävä uudessa kotimaassa, jossa verkostoja on vähän. Kirkoissa pääsi heti tekemään itse, muun muassa pitämällä pyhäkouluja, avustamalla alttarilla, leipomalla ja organisoidulla tapahtumilla sekä auttamalla vanhoja seurakuntalaisia. Lähes kaikilla seurakuntaelämään osallistuvilla haastateltavilla oli jokin tehtävä kirkossa, joka sitoutti heitä ja toi tunteen hyvän jakamisesta. Osa myös arveli, etteivät he ehkä olisi koskaan lähentyneet kirkkoa samalla tavalla, jos he olisivat jääneet Venäjälle.

H28: Vaikutelmani on, ettei minusta olisi tullut niin kirkkoa lähellä olevaa ihmistä, jos olisin elänyt Venäjällä. M: Miksi H28: Koska täällä kirkko venäjänkieliselle ihmiselle ei ole vain uskonnollinen paikka, [vaan] se on myös paikka, jossa voi tavata ihmisiä samanlaisella kohtalolla, jakaa asioita, on tapaamisia (H28, 2023, ven).

Yhteisössä myös elettiin ortodoksista juhlaperinnettä. Tällöin Suomen ortodoksisen kirkon ja koko maan noudattamat juhla- ja loma-ajat saattoivat aluksi sekoittaa ortodoksienemmistöistä maista muuttaneita, mutta monien Suomen ortodoksisessa kirkossa käyvien mielestä uuden ajanlaskun mukaiseen kirkolliseen kalenteriin oli varsin helppo siirtyä.

Tämä kalenteri on enemmän sellainen ulkoinen. Ulkoinen. Siihen totut nopeasti, siihen muutokseen. Kyllä. - - Ja vitsi-puolivitsi, pääsiäistä voit juhlia joka päivä, vai? No tietenkin, meillä oli sellainen pyhä, mielestäni Serafim Sarovilainen, joka sanoi joka päivä: Kristus nousi kuolleista. Joka päivä. Eli niin (H9, 2020, ven).

Osa kuitenkin koki myös kalenterikysymyksen muiden syiden, kuten kielen, papin ja ilmapiirin, ohella tekijänä siihen, miksi he viihtyivät juuri Venäjän ortodoksisen kirkon seurakunnissa.

Siellä [Suomen ortodoksisessa kirkossa] juhlat vietettiin samaan aikaan kuin katolilaisilla ja luterilaisilla. Minähän olen kuitenkin Venäjältä. - - Meillä joulukuuta ei ole 25. joulukuuta, vaan 7. tammikuuta. - - Eli minua kuitenkin veti johonkin. Ja kerran tuttuni vain mainitsi, että Helsingissä on Pyhän Nikolauksen kirkko. [Siellä on] todella hyvä *batuška*, todella hyvä seurakunta ja monta vuotta käyn vain siellä. Huolimatta siitä, että olen Pyhän Kolminaisuuden kirkon jäsen. En osaa selittää sitä, minua vetää enemmän puoleensa Pyhän Nikolauksen kirkko. - - ei ole kyse siitä oletko jonkin kirkon jäsen, kunhan sielu lepää. Se on tärkeintä (H11, 2020, ven).

Ortodoksisen kirkkoperheen jakamaton kanoninen perintö, joka on kaikkialla eläville ortodokseille yhteinen, tuo jatkuvuuden tunnetta. Kysymykseeni, miten haastateltavien usko oli muuttunut heidän muuttaessa Suomeen, monen ortodoksin vastaus oli, että usko ei voi muuttua ja sama uskonilmaisu jatkui uudessa maassa. Ulkoisesti erona koettiin usein vain kieli, joka saattoi olla haastava Suomen ortodoksisessa kirkossa Helsingin ulkopuolella, jossa venäjänkielinen pappi käy harvoin. Seurakunnat kuitenkin koettiin ulkoisesti yhdenmukaisina, vaikka jokainen omanlaisenaan jäseniensä ja ympäristönsä erilaisuudesta johtuen (ks. myös Namescu 2017), kuten kirkkoon tiiviisti sitoutunut haastateltava kuvasi:

Uskon, että mitään erityistä eroa ei ole, vaan jokainen kirkko on oma iso perheensä, *batuška* ja *matuška*, he ovat kuin äiti ja isä ja jäsenet ovat vahva seurakunta. Kuten jokaisessa luokassa on [niitä, jotka saavat] kakkosia ja on erinomaisia. Kuten missä vain perheessä, kaikki ihmiset ovat erilaisia. Periaatteessa kaikki on samanlaista, kaikki käskyt ovat samanlaisia, kaikki palvelukset ovat samanlaisia, niin Venäjällä kuin täällä (H2, 2020, ven).

Vaikka Suomen ortodoksisessa kirkossa on historian aikana haluttu etäännyä venäläisyydestä, venäjänkielisille haastateltaville ortodoksisuus näyttäytyi venäläisenä kulttuurina. Näin oli myös niiden haastateltujen kohdalla, jotka osallistuivat Suomen ortodoksisen kirkon elämään tai olivat ortodokseja vain kulttuuri-identiteetiltään koskaan astumatta kirkon ovien sisäpuolelle.

Johtopäätökset

Venäläinen ortodoksisuus on historian eri vaiheissa ilmentänyt Venäjän ja Suomen maantieteellistä, historiallista ja kulttuurista läheisyyttä sekä läheisyyden aika ajoin vahvistamaa konfliktia, valta-asetelmia ja jälleenrajallistamista. Venäjän ortodoksisen kirkon seurakuntien ja venäjänkielisten yksilöiden narratiivit tasapainottelevat maihin ja kirkolliseen kuriin liittyvien puhetaiposten ja ratkaisujen välissä.

Moskovan patriarkaatin alaisilla seurakunnilla on uskollisuuden ja jatkuvuuden diskurssi Venäjän ortodoksisuuden suuntaan: kirkon traditio jatkaa vanhaa ajanlaskua ja uskollisuutta Moskovan patriarkaattiin. Tästä erottautumista ei pidetä mahdollisena, vaikka ympäröivä yhteiskunta on suhtautunut eri aikoina kriittisesti venäläisen kirkon olemiseen Suomessa. Toisaalta venäläisen median suuntaan vakuutus, ettei kirkkoihin kohdistu Suomessa vastustusta, pyrkii ehkäisemään vastakkainasettelua Suomea kohtaan Venäjällä. Viestinnässä esiintyy voimakkaana ajatus Suomen yhteiskuntajärjestelmässä, demokratiassa toimivasta kirkosta, joka noudattaa Suomen lakeja. Tämä näkyy myös heidän historian kuvauksessaan, jossa ei haeta vastakkainasettelua Suomen ortodoksiseen kirkkoon, vaan tapahtumia vain kuvataan neutraalisti toisin kuin Suomen ortodoksisen kirkon syntyvaiheiden tutkimuksissa, joissa tätä vastakkainasettelua käsitellään enemmän. Tämä aseman neuvottelu ilmentää ylijärjestyksen merkitystä muuttajien identiteetin muodostumisessa sekä sitä, että uskollisuus omaa taustaa kohtaan ei estä työskentelemästä vastaanottavan maan ja sen integraation hyväksi (Levitt 2004).

Venäjänkieliset ihmiset elävät ylijärjestyksellä sosiaalisella kentällä, jossa he identifioituvat ja vaikuttavat moniin vastakkaisiin diskursseihin ja myös tulevat niiden vaikuttamiksi. Viime vuosien rajoitukset valtionrajojen ylittämisessä sekä henkinen etäännyminen ja pakotteet Venäjää kohtaan ovat kuitenkin muuttaneet liikkumista ja kuulumisen tunteita. Tämä ilmentää muuttajien ylijärjestyksen ajallista luonnetta; se on vahvempaa toisissa elämänvaiheissa kuin toisissa (esim. Levitt 2004). Poliittiset tekijät, kuten suomalaisen kirkon kieli- ja ajanlaskumuutokset Suomen itsenäistyttyä, Venäjän ortodoksisen kirkon ylätasoa päätös ehtoollisyhteyden katkaisemisesta Konstantinopolin patriarkaatin paikalliskirkkojen kanssa ja useat sodat, ovat olleet ja ovat yhä osa Suomen venäjänkielisen ortodoksisuuden arkea. Vaikka ylijärjestyksen prosessi laajentaa paikan merkityksen rajoja sekä kodin ja yhteisön käsitteitä (esim. Martikainen 2013), ylhäältäpäin tulevat keinotekoisetkin rajoitukset, kuten ehtoollisyhteyden katkaiseminen, myös haastavat paikan ja kodin käsitteitä sekä konkreettista toimintaa.

Tänä päivänä Pyhän Nikolauksen kirkossa opetetaan Suomessa elämiseen ja kotoutumiseen liittyviä asioita, ja heidän kotisivunsa jakavat tietoa muun muassa Suomen lainsäädännöstä. Vaikka Suomen konteksti voi vaikeuttaa arjen ortodoksisten tapojen elämistä, kuten satunnaisista kirkossa käyntiä, ortodoksisuuden olemus enemmän seurakuntayhteisönä kuin satunnaisena piipahduspaikkana on tukemassa monien venäjänkielisten yhteisöllisyyttä ja toimijuutta, jotka ovat yksilön ja häntä ympäröivän yhteisön integraatiossa keskeisiä. Tällöin kirkko vahvistaa vastaanottavan yhteiskunnan koheesiota, joka on todettu useissa aiemmissä tutkimuksissa (esim. (Solari 2003; Straut Eppsteiner & Hagan 2016, Stoeckl 2014).

Toisaalta on ilmeistä, että kirkkojen ydin ei ole kotouttamisessa ja yhteisten asioiden hoitamisessa, vaan rukouksessa. Yhteiskunnalliset, kriittiset asiat voidaan haluta jättää sivuun ja pitäytyä ortodoksisen tradition elämiseen sen omassa rytmissä ja järjestyksessä. Ortodoksisuus nähdään ennen kaikkea muuttumattomana uskona, johon ei juurikaan haluta liittää rajoja. Kir-

kollisimmille ortodokseille kirkkokuri on keskeistä, jota tulee seurata, mutta monien ortodoksien ajattelussa ortodoksisuus on samaa eri patriarkaattien alaisissa ortodoksisissa kirkoissa. Ulkopuolinen rajoittaminen toisaalta haastaa seurakuntien elämää ja yksilöiden uskonnon harjoitusta ja toisaalta luo narratiivia ortodoksisuuden hengellisestä ja epäpoliittisesta merkityksestä näiden ratkaisujen ulottumattomissa.

Lähteet

35 haastattelua Suomessa, vuonna 2020 ja 2023.

Arhiv novostej, <http://finland.orthodoxy.ru/rus/news.php?archive=yes> Viitattu 30.1.2023.

Blagovest, <http://blagovest.fi/> Viitattu 31.1.2023.

Isä Orest 2022, <https://yle.fi/a/3-12412007> Viitattu 30.1.2023.

Jubilej Akademii 2022 Protoierej Nikolaj Voskobochnikov: "Svjashchennik vse dolzhen delat' s velichajshim smireniem i ljubov'ju. Publikatsj. 14.6.2022. Sankt Peterburgskaja Duhovnaja Akademiya. <https://spbda.ru/publications/yubilej-akademii-protiieroj-nikolaj-voskobochnikov-svyashchennik-vsyo-dolzhen-delat-s-velichajshim-smireniem-i-lyubovyu> Viitattu 10.11.2022.

Kratkie biografii nastojatelej, http://blagovest.fi/?page_id=993&print=1

Kutsu 10.11.2022 <https://www.facebook.com/st.nikolai.helsinki> Viitattu 31.1.2023.

Migri 2022, <https://migri.fi/-/tietoa-medialle-kysymyksiin-venajan-hyokkayksesta-ukrainaan?ref=newsroom>. Viitattu 24.1.2023.

Nikolauksen historia, https://www.svt-nikolai.org/fi/?page_id=122 Viitattu 31.1.2023.

Nikolauksen tiedote, <https://www.svt-nikolai.org/fi/?p=1211> Viitattu 31.1.2023.

Nikolauksen hautausmaa, https://www.svt-nikolai.org/fi/?page_id=100 Viitattu 31.1.2023.

Nikolai registratsija, o registratsija prihode, https://www.svt-nikolai.org/ru/?page_id=553 Viitattu 31.1.2023.

Patriarkka https://www.svt-nikolai.org/fi/?page_id=43 Viitattu 31.1.2023.

Protoierej 2021. Nikolaj Voskobochnikov: "Glavnym Vyzovom v segodnjashoi Finljandii javljaetsja voinstvujuscshij sekularizm" https://pravoslavie.ru/143020.html?fbclid=IwAR2hjSZUC_F3rPx739T6GM3nm1faSPy3DwcU6uSL7ntgovQqmR5t-au-U Viitattu 10.11.2022.

Suomen venäjänkieliset 2022, <https://culturas.fi/hankkeemme/suomen-venajankieliset-2022/> Viitattu 24.1.2023.

Tilastokeskus 2022 Sähköpostilla saatu tieto.

Tilastokeskus 2023 Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus
https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/stat-fin_vaerak_pxt_11rl.px/table/tableViewLayout1/ Viitattu 30.1.2023.

Uskonnot Suomessa, <https://uskonnot.fi/yhteiso/ortodoksinen-pokrovan-seurakunta/>
Viitattu 30.1.2022.

Venäjän ortodoksiset seurakunnat 2023, <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/luke-misto/9ece4b33-f4c2-4970-be10-c6351b698fdb>. Viitattu 22.8.2023.

Kirjallisuus

Assman, Jan

2008 Communicative and Cultural Memory. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 109–118. Berlin: Walter de Gruyter.

Basch, Linda, Nina Glick Schiller & Cristina Szanton Blanc

1994 *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. New York: Gordon and Breach.

Bashmakoff, Natalia & Marja Leinonen

2001 *Russian Life in Finland: A Local and Oral History*. Helsinki: Studia Slavica Finlandensia.

Collyer, Michael & Russell King

2015 Producing Transnational Space: International Migration and Extra-territorial Reach of State Power. *Progress in Human Geography*. 39 (2): 185–204.

Davies, Charlotte

2008 *Reflexive Ethnography: Researching Selves and Others*. London: Routledge.

Davydova, Olga

2009 *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena: Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Davydova-Minguet, Olga

2021 Performing Memory in Conflicting Settings: Russian Immigrants and the Remembrance of World War II in Finland. *East European Politics & Societies* 36 (1), 225–247.
<https://doi.org/10.1177/0888325420956697>

Davydova-Minguet, Olga & Pirjo Pöllänen

2021 Precarious Transnationality in Family Relations on the Finnish-Russian Border during the Soviet and Post-Soviet Periods. *Genealogy* 5 (4): 92.
<https://doi.org/10.3390/genealogy5040092>

Dubovka, Daria

2017 *Struggling Bodies at the Crossroads of Economy and Tradition: The Case of Contemporary Russian Convents*. – Sonja Luehrmann (toim.), *Praying with the Senses: Contemporary Eastern Orthodox Spirituality in Practice*, 192–211. Bloomington: Indiana University Press.

Forsberg, Tuomas

2016 *Overcoming Memory Conflicts: Russia, Finland and the Second World War*. – Tea Sindbæk Andersen & Barbara Törnquist-Plewa (toim.), *Disputed Memory: Emotions and Memory Politics in Central, Eastern and South-Eastern Europe*, 37–64. Berlin: De Gruyter.

Herzfeld, Michael

2001 *Anthropology: Theoretical Practice on Culture and Society*. Oxford: Blackwell Publishers.

Huttunen, Laura

2011 Tiheä kontekstointi – haastattelu osana etnografista tutkimusta. – Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*, 39–64. Tampere: Vastapaino.

Hirvonen, Timo

2017 *Suomenkielinen ennenpyhitettyjen lahjain liturgia – kirkkopoliittikan pyörteistä liturgiseksi liikehdinnäksi*. Joensuu: University of Eastern Finland.

Hämeenaho, Pilvi & Eerika Koskinen-Koivisto

2014 Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. – Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteiden etnografia*, 7–31. Helsinki: Ethnos.

Kahla, Elina

2016 Keitä me olemme? Keihin me kuulumme? Suomi – Ortodoksia – Venäjänkielisyys. – Arno Tanner & Ismo Söderling (toim.), *Venäjänkieliset Suomessa: Huomisen suomalaiset*, 96–129. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Kopnina, Helen

2005 *East to West Migration: Russian Migrants in Western Europe*. Aldershot: Ashgate.

Kormina, Jeanne

2017 *Inhabiting Orthodox Russia: Religious Nomadism and the Puzzle of Belonging*. – Sonja Luehrmann (toim.), *Praying with the Senses: Contemporary Eastern Orthodox Spirituality in Practice*, 143–162. Bloomington: Indiana University Press

Kormina, Jeanne & Sonja Luehrmann

2018 *The Social Nature of Prayer in a Church of the Unchurched: Russian Orthodox Christianity from its Edges*. *Journal of the American Academy of Religion*, 86 (2): 394–424. <https://doi.org/10.1093/jaarel/lfx055>

Koukkunen, Heikki & Kasanko Mikael

1977 *Helsingin ortodoksinen seurakunta 1827–1977*. Helsinki: Helsingin ortodoksinen seurakunta.

Kupari, Helena

2016 *Lifelong Religion as Habitus: Religious Practice among Displaced Karelian Orthodox Women in Finland*. Leiden: Brill.

Levitt, Peggy

2004 *Transnational Migrants: When "Home" Means More than One Country*. <https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country>.

Viitattu 31.1.2023.

Loima, Jyrki

2001 *Muukalaisina Suomessa – Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939*. Helsinki: Yliopistopaino.

Martikainen, Tuomas

2013 *Religion, Migration, Settlement: Reflections on Post-1990 Immigration to Finland*. Leiden: Brill.

Mchedlova, E.M.

2015 Raznoaspektnost' rezult'atov sotsiologicheskogo issledovanija religioznosti rossijan (2010-2012). *Sotsiologija i politologija* 1, 127–137.

Metso, Pekka

2021 Ortodoksisuus. – Ilkka Huhta & Juha Meriläinen (toim), *Käsitteet Suomen kirkkohistoriassa*, 165–187. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Mähönen, Tuuli & Anu Yijälä

2016 *Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Namescu, Vlad

2017 *Becoming Orthodox: Mystery and mastery of a Christian tradition*. – Sonja Luehrmann (toim.), *Praying with the Senses: Contemporary Eastern Orthodox Spirituality in Practice*, 29–53. Bloomington: Indiana University Press.

Nokelainen, Mika

2010 *Vähemmistövaltiokirkon synty – Ortodoksisen kirkkokunnan ja valtion suhteiden muotoutuminen Suomessa 1917–1922*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Penttilä, Maija

2021 Yksityisen rukoilemisen yhteisöllinen luonne – Suomen venäjänkielisten arjen ortodoksinen rukous. – Suvi-Maria Saarelainen, Anuleena Kimanen & Tapani Innanen (toim.), *Uskonto – yhteisö – yksilö: Uskonnollinen kehitys moninaistuvassa yhteiskunnassa*, 174–191. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Penttilä, Maija

2022 Post-Soviet Believers in Migration: Constructing Memory-based and Space-bounded Identity Narratives in Finland. *Journal of Religion in Europe* 15 (1–4): 130–161. <https://doi.org/10.1163/18748929-bja10066>

Piironen, Petri

2002 *Helsingin ortodoksinen seurakunta 175 vuotta. – Ortodoksisuutta eilen ja tänään*, 1–19. Helsinki: Helsingin ortodoksinen seurakunta.

Riikonen, Juha

2007 *Kirkko politiikan syleilyssä – Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan ja Moskovan patriarkaatin välinen kanoninen erimielisyys 1945–1957*. Joensuu: Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja.

Roudometof, Viktor, Alexander Agadjanian & Pankhurst, Jerry (toim.)

2005 *Eastern Orthodoxy in a Global Age: Tradition Faces the Twenty-First Century*. Walnut Creek: Alta Mira Press.

Ševtšenko, Tatjana

2012 *Valaamskij monastyr' i stanovlenie Finljandskoj Pravoslavnoj Tserkvi (1917-1957)*. Moskva: Izdatel'svo PSTGY.

Ševtšenko, Tatjana

2017 *Igumeni Hariton*. Valamon Luostarin julkaisuja.

Solari, Cinzia

2006 Transnational Politics and Settlement Practices: Post-Soviet Immigrant Churches in Rome. *American Behavioral Scientist* 49 (11): 1528–1553.

Stoeckl, Kristina

2014 Orthodox Churches and Migration. – Lucian N. Leustean (toim.), *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, 723–736. London: Routledge.

Straut Eppsteiner, Holly & Jacqueline Hagan

2016 Religion as Psychological, Spiritual and Social Support in the Migration Undertaking. – Jennifer B. Saunders, Elena Fiddian-Qasmiyeh & Susanna Snyder (toim.), *Intersections of Religion and Migration: Issues at the Global Crossroads*, 49–70. New York: Palgrave Macmillan.

Tiaynen-Qadir, Tatiana

2016 Orthodox Icons of Mary Generating Transnational Space between Finland and Russia. *Historiallinen Aikakauskirja*, 138–171.

Tiaynen-Qadir, Tatiana

2017 Glocal Religion and Feeling at Home: Ethnography of Artistry in Finnish Orthodox Liturgy. *Religions* 8 (2), 23. <https://doi.org/10.3390/rel8020023>

Varjonen, Sirkku, Alexander Zamiatin & Marina Rinas

2018 *Suomen venäjänkieliset: Tässä ja nyt*. Helsinki: Cultura-säätiö.

TT Maija Penttilä on kirkkososiologian yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.